

Свчук А. М.,

кандидат філологічних наук, асистент
кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЖИВАННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ (НА ПРИКЛАДІ П'ЯТИЗНАЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ)

Анотація. Питання вивчення лексико-семантичних характеристик німецьких фразеологізмів залишаються актуальними, незважаючи на велику кількість досліджень у галузі німецької фразеології. У дослідженні робиться спроба розглянути на прикладі вживання п'ятизначних фразеологізмів у публіцистичних текстах, визначити, у якому з періодичних видань уживається найбільша кількість фразеологізмів цієї групи, і з'ясувати, яке з п'яти значень є найбільш уживаним.

Ключові слова: багатозначна фразеологічна одиниця, публіцистичний текст, кількісний аналіз, частота вживання.

Постановка проблеми. Вивченню особливостей функціонування фразеологічних одиниць (далі – ФО) у газетно-публіцистичних текстах присвячена значна кількість мовознавчих досліджень [3; 4; 5]. Але особливостям багатозначних ФО (далі – БФО) не приділялося достатньої уваги. Саме цим фактом зумовлена актуальність нашої лінгвістичної розвідки.

Отже, **мета статті** – виявити за допомогою кількісного аналізу, яке зі значень п'ятизначних ФО найчастіше використовується в газетно-журнальних текстах, а завдання – дослідити частоту вживання всіх значень досліджуваних БФО в сучасній німецькій пресі. Матеріалом дослідження слугували 1 038 БФО, відібраних методом суцільної вибірки з «Німецько-українського фразеологічного словника» В.І. Гаврися, О.П. Пророченко (30 тис. ФО) [2], «Немецко-русского фразеологического словаря» Л.Е. Біновича, М.М. Гришина (14 тис. ФО) [1], а також статті з журналів „Der Spiegel” (далі – SPIEGEL) [7], „Focus” (далі – FOCUS) [6] і газет „Die Zeit” (далі – ZEIT) [10], „Süddeutsche Zeitung” (далі – SZ) [8], „Die Welt” (далі – WELT) [9] останніх п'яти років.

Наукова новизна дослідження полягає в спробі визначити частоту вживання окремих значень БФО із п'ятьма значеннями в сучасних газетно-публіцистичних текстах і виявити, яке з них уживається в мові сучасної німецької преси найчастіше.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед потрібно підкреслити, що для проведення такого дослідження необхідне залучення значної кількості електронних версій газетно-журнальних текстів, адже кількість БФО в мові становить лише 1% усіх ФО. Зважаючи на це, ми вирішили скористатися можливостями корпусного текстового аналізу й електронними архівами періодичних німецьких щоденних і щотижневих видань.

Для зручності проведення дослідження ми поділили всі зафіксовані нами в газетно-публіцистичних текстах БФО на чотири групи за кількістю значень. У свою чергу, кожна група

поділена на менші підгрупи за вживанням у відповідному значенні. Так, наприклад, перша група двозначних ФО поділена на дві окремі підгрупи вживання полісемантичних ФО у першому та другому значенні, відповідно, група трьохзначних досліджувалася на вживання БФО в кожному з трьох значень тощо.

Ураховуючи значний обсяг інформативного матеріалу, ми обмежили коло досліджуваних нами в сучасній німецькій пресі БФО і подали в дослідженні вживання в газетно-публіцистичних текстах лише однієї групи полісемантичних ФО, зокрема **п'ятизначних**. Незважаючи на той факт, що кількість БФО у словниках [1; 2] незначна (0,4% загальної кількості досліджуваних нами полісемантичних ФО), достатня кількість значень у їхньому семантичному ланцюгу найкраще може слугувати для досягнення поставленої мети дослідження.

Найчастіше в період вибірки 4 п'ятизначних ФО (0,7% усіх (590 БФО), вписаних із газетних і журнальних текстів) уживалися в журналі „Der Spiegel” – 513 разів (43% усіх (1 184 випадків) уживання п'ятизначних ФО в пресі). Друге місце за частотою вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах посідає газета „Die Zeit” – 4 п'ятизначних ФО у 377 випадках (32% загальної кількості вживань п'ятизначних ФО в газетних і журнальних статтях).

На третьому місці за частотою вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах у період вибірки перебуває газета „Die Welt” із 3 п'ятизначними ФО, які уживалися в 129 випадках (11% усіх випадків уживання п'ятизначних ФО в пресі). Четверте місце за частотою вживань п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах посідає газета „Süddeutsche Zeitung” – 102 випадки вживання 4-х п'ятизначних ФО в пресі, що становить 9% загальної частоти вживань полісемантичних ФО з п'ятьма значеннями в газетних і журнальних статтях. На п'ятому місці за частотою вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах журнал перебуває „Focus”, де маємо 63 випадки вживання – 5% загальної частоти вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних статтях (див. рис. 1).

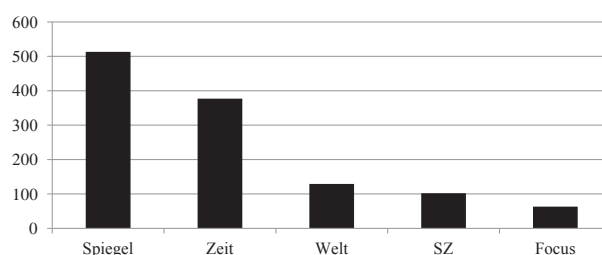

Рис. 1. Частота вживання п'ятизначних ФО у пресі

Отже, журнал „Der Spiegel” і газета „Die Zeit” у нашому дослідженні є абсолютними лідерами у використанні БФО з різною кількістю значень у пресі, що зумовлено жанром та обсягом статей, які друкують указані видання, а також намагання авторів газетних і журнальних текстів посилити емоційний вплив на читачів за допомогою експресивно-образної лексики. На противагу вищевказаним часописам, газети „Die Welt” і „Süddeutsche Zeitung”, а особливо журнал „Focus” залучають до своїх статей незначну кількість БФО й до того ж використовують їх порівняно рідко.

Ми дослідили також частоту вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах за їхніми окремими значеннями. З'ясувалося, що в досліджуваних виданнях п'ятизначні ФО, на відміну від інших розрядів БФО, уживаються переважно не в першому значенні, а в другому й третьому. У публіцистичних текстах газети „Süddeutsche Zeitung” п'ятизначні ФО вживаються навіть частіше у третьому, ніж другому та першому значеннях, а вживання в першому значенні не зафіксовано зовсім. Уживання в четвертому значенні п'ятизначних ФО віднайдено тільки один раз у газеті „Die Zeit”. Уживання в п'ятому значенні немає взагалі (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Частота вживання окремих п'ятизначних БФО в німецькій пресі (період із 01.01.2008 р. до 01.01.2013 р.)

№ з/п	Періодичне видання	1-ше знач.	2-ге знач.	3-тє знач.	4-те знач.	5-те знач.	Σ
1	Der Spiegel	17	326	170	0	0	513
2	Die Zeit	13	237	126	1	0	377
3	Die Welt	8	88	33	0	0	129
4	Süddeutsche Zeitung	0	41	61	0	0	102
5	Focus	9	37	17	0	0	63
6	Усього	47	729	407	1	0	1 184

З метою перевірки об'єктивності відображення явища фразеологічної полісемії в лексикографічних джерелах і з'ясування, у яких значеннях уживаються досліджувані нами БФО мовцями, а які лише відомі їм, ми провели психолінгвістичний експеримент за допомогою анкет, розісланих електронною поштою. У дослідженні взяли участь 34 носії мови віком від 23 до 66 років, із них 17 жінок і 17 чоловіків, переважно вчителі німецької мови та студенти-філологи, для яких німецька мова є рідною. Результати опитування виявили, що всі запропоновані для експерименту БФО відомі мовцям, однак мають, на їхню думку, різний ступінь уживаності й різну кількість значень, відмінну від кількості значень БФО, зафіксованих у фразеологічних словниках.

Першою запропонованою для дослідження є п'ятизначна ФО *im Auge (be)halten* 1. *j-n, etw.* стежити за ким-н., чим-н.; не спускати очей з кого-н., чого-н.; 2. *j-n* звертати увагу на кого-н.; 3. *etw.* стежити за чим-н., не випускати з очей що-н.; 4. *j-n, etw.* мати на увазі, на думці кого-н., що-н.; 5. *etw.* бачити, розуміти що-н.

Згідно з результатами опитування, ця БФО вживається більшістю респондентів часто. Кількість значень, яку змогли назвати інформанти, тільки 3. Жінки надають перевагу вживанню цієї БФО в першому значенні (14 інформантів – 82%), а чоловіки – у третьому (10 респондентів – 59% опитаних), що демонструє гендерний фактор у використанні БФО. Дуже ма-

лий відсоток учасників удається до четвертого значення, а на друге та п'яте значення не вказав жоден із опитаних. Слабка реакція на четверте й відсутність яких-небудь стимулів до розпізнавання п'ятого значення може свідчити про його неактуальність на сучасному етапі.

Порівняємо отримані результати з даними вибірки вживання БФО *im Auge (be)halten* у пресі. Як засвідчили дані дослідження, ця п'ятизначна ФО є другою за частотою вживання серед п'ятизначних ФО (394 випадки) і вживається в статтях досліджуваних нами газет і журналів у першому значенні лише в одному випадку: „... Sobald er in der Luft ist, müssen Sie ihn *im Auge behalten*. Unvollendete Vorgänge sind die gefährlichsten Konzentrationsräuber dieser Erde ...” (Prokrastination Das Zitat... und Ihr Gewinn, ZEIT ONLINE, 28.10.2012).

Уживання в другому значенні ми виявили у 8 випадках, наприклад: „... Stattdessen sollten Eltern den Nachwuchs erst einmal *im Auge behalten* und für mehr Bewegung im Alltag sorgen. ...” (Leicht übergewichtige Kinder nicht auf Diät setzen, WELT ONLINE, 13.09.2012).

Найбільшу кількість випадків – 384 (97%) – уживання в пресі БФО *im Auge behalten* ми виявили в її третьому значенні, наприклад: „... Er wird aber dabei stets die Interessen Israels *im Auge behalten*. ...” (Wahlkampf Israel Netanjahu macht Iran zum Thema Nummer eins, ZEIT ONLINE, 26.12.2012), що підтверджує його актуальність для опису явищ навколишньої дійсності й узгоджується з результатами опитування чоловіків. Варто зазначити, що третє значення *steht* за ким-н., не випускати з очей що-н., дуже близьке за семантикою до першого: *steht* за ким-н., чим-н.; не спускати очей з кого-н., чого-н., що є наслідком ступінчатого розвитку полісемії. Щоб установити, яке значення похідне, необхідно проводити спеціальний етимологічний аналіз, що не відповідає темі й завданням дослідження.

На відміну від попереднього випадку, уживання в пресі в четвертому значенні цієї БФО зафіксовано нами лише один раз: „... Doch es gibt noch andere Spieler, die Löw *im Auge behalten* sollte: Kuranyis Sturm-Konkurrenten Casau und Stefan Kießling. ...” (Bundesliga-Vorschau Dunkle Wolken auch über Bayerns Heimspiel, ZEIT ONLINE, 16.04.2010).

Уживання в п'ятому значенні цієї БФО не зафіксовано взагалі, що може свідчити про його неактуальність або епізодичну фіксацію в мовленні чи художньому творі.

Отже, як засвідчують результати дослідження на прикладі п'ятизначної БФО *im Auge behalten*, відомість і вживання носіями мови БФО в її окремих значеннях і в мові преси може не збігатися. Більшість опитаних уживають цю БФО часто (65% жінок / 94% чоловіків). Однак жінки вдаються до БФО *im Auge behalten* здебільшого в першому значенні, а чоловіки – у третьому, що засвідчує вплив гендерного фактора в мовленні. У четвертому значенні ця БФО використовується як респондентами, так і в пресі рідко. Усі анкетовані виявили одностайність у невживанні цієї БФО в другому та п'ятому значеннях, що в основному збігається з результатами аналізу газетних і журнальних текстів, тобто дані опитування збігаються більше з даними аналізу преси, ніж із даними словників, які дають не зовсім реальну картину стосовно БФО *im Auge behalten*.

Дані в анкеті була запропонована п'ятизначна ФО *fertig werden* 1) *mit j-m, mit etw.* розправитись з ким-н., з чим-н.; 2) *mit j-m, mit etw.* справитись з ким-н., з чим-н.; 3) *mit etw.* долати, пересилувати; 4) *mit j-m* уміти ладнати з ким-н., мати підхід до кого-н.; 5) *ohne j-n, etw.* обходитись без чого-н., ко-

20-н., що часто вживається всіма респондентами. На вживання в першому значенні не вказав жоден із респондентів, на третє значення вказала незначна кількість (5) інформантів, на вживання в четвертому та п'ятому значеннях не вказав жоден із опитаних. Найбільша кількість учасників експерименту вживають цю п'ятизначну ФО в другому значенні (13 жінок (76%)/15 (88%) чоловіків). Крім того, респонденти з двох груп назвали ряд нових варіантів уживання п'ятизначної ФО *fertig werden*: а) бути виснаженим; б) закінчити розмову; в) розірвати стосунки з другом.

Порівняймо результати дослідження з даними вживання БФО *fertig werden* у газетних і журнальних текстах. Як свідчать дані вибірки, ця п'ятизначна ФО вживається в статтях досліджуваних нами газет і журналів лише в другому значенні – *mit j-m, mit etw.* справитись з *ким-н.*, з *чим-н.*, наприклад: „... Ihm trauen sie mehr als Herausforderer Mitt Romney zu, mit Aliens fertig zu werden. ...” (US-Bürger halten Obama für besseren Alien-Kämpfer, WELT ONLINE, 28.06.2012). Як бачимо, дані психолінгвістичного експерименту й аналізу преси збігаються, а словник не відображає реальний спектр значень БФО „*fertig werden*”.

Висновки. Отже, згідно з даними таблиці 1 та результатами опитування, перше значення полісемантичних ФО не завжди є найбільш уживаними в газетних і журнальних текстах. Крім того, майже немає випадків уживання в четвертому та не зафіксовано жодного випадку вживання БФО в п'ятому значеннях. Це означає, що фразеологічні словники стосовно п'ятизначних БФО або не можуть уважатися коректними й потребують суттєвих уточнень, або вживання ФО в певних значеннях не властиве газетно-журнальним текстам сучасної німецької преси.

Література:

1. Німецько-руський фразеологічний словарь / сост. Л.Э. Бинович, Н.Н. Гришин. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с.
2. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / авт.-уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с. ; Т. 2. – 382 с.
3. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експансія – вплив – маніпуляція / [Л.О. Кудрявцева, Л.П. Дядечко, О.М. Дорофєєва, Г.А. Черненко] // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 58–66.
4. Марковська А.В. Прагматичні особливості фразеологізмів сучасної німецькомовної та українськомовної преси : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / А.В. Марковська. – Одеса, 2010. – 22 с.
5. Пташник С.Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їх функції у німецькому газетному тексті : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С.Б. Пташник. – Львів, 2003. – 18 с.
6. Focus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.focus.de/magazin/archiv/>.
7. Der Spiegel [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://suche.spiegel.de/suche/>.
8. Süddeutsche Zeitung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archiv.sueddeutsche.de/sueddz/>.
9. Die Welt [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.welt.de/nachrichtenarchiv/>.
10. Die Zeit [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zeit.de/2009/index>.

Евчук А. Н. Количественные характеристики употребления полисемантичных фразеологизмов в современной немецкой прессе (на примере пятизначных фразеологических единиц)

Аннотация. Вопросы изучения лексико-семантических характеристик немецких фразеологизмов остаются актуальными, несмотря на большое количество исследований в области немецкой фразеологии. В исследовании делается попытка рассмотреть на примере употребление пятизначных фразеологизмов в публицистических текстах, определить, в каком из периодических изданий используется наибольшее количество фразеологизмов данной группы, и выяснить, какое из трех значений является наиболее употребляемым.

Ключевые слова: многозначная фразеологическая единица, публицистический текст, количественный анализ.

Yevchuk A. The quantitative analysis of usage of polysemantic phraseological units in the modern German press (with the examples of five meanings phraseological units' usage)

Summary. Polysemy of phraseological units has been the subject of research for many outstanding scientists, but the issues concerning the polysemy of phraseological units remain a relevant study even today regarding a number of reasons. The dependence of polysemantic phraseological units upon their structural and semantic components is not revealed yet. There is an attempt in this research to make a quantitative analysis on the basis of using polysemantic phraseological units in publicistic texts; also, to determine which periodical uses the most of phraseological units of a definite group and to find out which of the five meanings is the most generally used.

Key words: polysemantic phraseological unit, publicistic text, quantitative analysis, frequency of use.